

date of its conquest is yet to be established). An enlightened and liberal ruler, he treated his Hindu subjects with generosity and appointed many of them to high offices. He built mosques, alms-houses, *madrasas* and other buildings of public utility, for whose maintenance he created endowments. He "was unquestionably the best, if not the greatest of the medieval rulers of Bengal . . . and had almost become a national institution . . ." He died in 926/1519 and was succeeded by his son Nuṣrat Shāh.

Bibliography: Ghulām Husayn 'Salim', *Riyāḍ al-salāṭin*, Bibl. Ind., Calcutta 1890, 128-36; Firishṭa, *Gulshan-i Ibrāhīmī*, Eng. tr. by J. Briggs, Calcutta 1910, iv, 349-50; *The History of Bengal*, ed. Jadu-Nath Sarkar, Dacca 1948, ii, 140-52; *Camb. Hist. of India*, iii, 270 ff., 276, 607; *JASB* (1874), 244-5, 303; (1917), 143-51; (1921), 149; (1932), 155-64. (A. S. BAZMEE ANSARI)

X **HUSAYN SHĀH** (2), b. Saḥmūd Shāh Sharḳī (reg. 840/1436-862/1458) was the last of the line of the Sharḳī Sultans of the independent kingdom of Djaunpūr [q.v.], who ascended the throne in 863/1458 after the death, in an armed conflict, of his elder brother Muḥammad Shāh, at that time engaged in hostilities against Buhlōl Lōdī [q.v.], the king of Delhi. Husayn, immediately on his accession, concluded a four-year truce with Buhlōl. He utilized the respite by leading a powerful army into Tirhut and Orissa, both of which he reduced, compelling the Hindu ruler of Orissa to pay a huge ransom. In 871/1466 he laid siege to the fortress of Gwāliyar [q.v.] held by the Rādjput prince Mān Singh, who also purchased peace by paying an indemnity. Urged by his favourite queen Bībī Kh^wunza (not Djalila, as given by the *Camb. Hist. of Ind.*, iii, 231, 255, which is a misreading for *halila*, cf. Firishṭa, Lucknow ed., ii, 602), entitled Malika-i Djahān, a daughter of the fugitive Sayyid king of Delhi, 'Alā' al-Dīn, to regain her father's lost possessions, he marched against Delhi in 878/1473, taking advantage of Buhlōl's absence in the Panḍjāb. Buhlōl, his army vastly outnumbered, sued for peace, but this offer was contemptuously rejected by Husayn. In the ensuing conflict the scales turned against him and he had to flee for his life, the ladies of his *harem*, including the queen, falling into the hands of the victor. In order to avenge his defeat he attacked Efāwah, held by Kuṭb Khān Lōdī, in 879/1474. He again suffered defeat; a third attempt met with the same fate. In 883/1479 Husayn by his skilful military tactics succeeded in defeating the Lōdis. But while the victorious army was retreating, Buhlōl fell upon it from behind and compelled Husayn to cede Kādplī, Paṭālī and certain other towns in the Doāb. Smarting under the blow Husayn soon after engaged Buhlōl at Sunhar (dist. Eṭāwa) in 892/1486 but suffered a crushing defeat. Djaunpūr was captured and entrusted first to Mubārak Khān and later to Buhlōl's son Bārbak Shāh. In utter despair Husayn had to flee into Bihar, closely pursued by Buhlōl, who chased him as far as Haldī on the Ganges. From his retreat in Bihar he continued to indulge in intrigues trying to sow discord between Bārbak Shāh, who held Djaunpūr, and his brother Sikandar Lōdī [q.v.], who now occupied the throne of Delhi. Sikandar, however, outmanoeuvred and overcame Bārbak, who was taken captive, and absorbed his principality into the Lōdī kingdom of Delhi. Husayn, losing all hope of recovering his lost possessions, repaired to Kahl-gāōn (Colgong) in Bengal where he continued to enjoy the protection and hospitality of his relative the Pūrbi Sultan, 'Alā' al-Dīn Husayn Shāh [q.v.], as Firishṭa calls him, till his death in 905/1500. With him

the Sharḳī line of kings of the independent kingdom of Djaunpūr came to a close. In accordance with his will, his coffin was transferred to Djaunpūr and interred in the family grave-yard, within the *khānkāh* of Shaykh 'Isā Tāḍī b. Aḥmad 'Isā, close to the Great Mosque of Djaunpūr "al-Djāmi' al-Sharḳ". This mosque, completed during Husayn Shāh's reign in 852/1448, is the best specimen of Sharḳī architecture.

A liberal patron of the fine arts, Husayn Shāh was himself a great musician. He is credited with having invented the melody known in Indian musical terminology as the *Khayāl*, in addition to many other compositions, e.g., Djaunpūri Tōḍī, Djaunpūri Basant, Djaunpūri Asāwri, Husaynī Kānhā. His skill and proficiency in music, both instrumental and vocal, earned him the title of Nā'ik, i.e., a master musician (cf. *Ta'rikh Shirāz-i Hind Djaunpūr*, 548-55).

Bibliography: Nizām al-Dīn Aḥmad, *Ṭabaḳāt-i Akbari*, (Bibl. Ind.), Calcutta 1935, iii, 284-7; Firishṭa *Gulshan-i Ibrāhīmī* (*Ta'rikh-i Firishṭa*), Lucknow 1864, ii, 309-10 (= Briggs, iv, 375-8); Khayr al-Dīn Muḥammad Ilāhābādī, *Djaunpūr-nāma*, Djaunpūr 1899, Eng. tr. (abridged) by W. R. Pagson, Calcutta 1814; Ghulām Husayn Zaydī, *A short historical account of Jaunpur*, (Persian title missing), Browne, *Pers. Cat.*, 108, i, *faṣl awwal*; Dhu 'l-Fakār 'Alī, *Djuḡhrāfiyā-i Dār al-Surūr Djaunpūr* (part one, history and topography), Lucknow 1874; Shukr-Allāh, *Djaunpūr-nāma* (MS); Mahdī Ḥasan, *Djaunpūr-nāma* (MS); Niḥmat Allāh, *Ta'rikh-i Khān Djahāni*, ed. S. M. Imām al-Dīn, Dacca 1960, i, 150-83; 'Abd Allāh, *Ta'rikh-i Dāwūdī*, ed. Sh. Abdur Rashid, Aligarh 1954, 18-42, 47-9, 53; Muḥammad Salīm, *Djaunpūr-nāma* (MS); Sayyid Ghawṭh 'Alī, *Salāṭin-i Djaunpūr*, Djaunpūr 1286 A.H.; Nūr al-Dīn Zaydī Zafarābādī, *Ārāgh-i Nūr*, Djaunpūr 1932; S. Dāmin 'Alī, *Hāshiyā Ārāgh-i Nūr*, Djaunpūr n.d.; Kāzim 'Alī, *Aḥwāl-i sādāt-i Djaunpūr* (MS); Mohammad Fasih-ud-Din, *Kings of the East*, Allahabad 1922; idem, *Sharqi Monuments of Jaunpur*, Allahabad 1922; H. R. Nevill, *Gazetteer of Jaunpur*, Allahabad 1908, 159-64, 244-5; J. Fergusson, *History of Indian and Eastern architecture*, ii, 225; A. Führer, *The Sharqi architecture of Jaunpur . . .*, Calcutta 1889; Anon., *Bayān al-ansāb Sādāt-i Zaydiyya*, Allahabad 1914, 129-30; S. Iḳbāl Aḥmad, *Ta'rikh Shirāz-i Hind Djaunpūr*, Djaunpūr 1963, 156-177 (the most detailed account, but inaccurate at places), 183, 190, 546-59; Anon., *Tadhkira-i shāhān-i Djaunpūr* (MS); *Camb. Hist. of India*, iii, 231-4, 236 ff., 239, 254-60, 271, 625, 628; Nadhīr al-Dīn, *Ta'rikh-i Djaunpūr* (in Urdu), Djaunpūr 1921 (?). (A. S. BAZMEE ANSARI)

X **HUSAYN SHĀH ARGHŪN** (also known as MİRZA SHĀH ḤASAN) b. Shāh Bēg Arghūn, the founder of the Arghūn dynasty of Sind, was born in 896/1490 most probably at Ḳandahār which was then held by his father. On Bābur's occupation of Ḳandahār in 913/1507 Shāh Bēg came to Sind and occupied the adjoining territories of Shāl and Siwī (modern Sibi). In 921/1515 Husayn Shāh fell out with his father and joined the service of Bābur, with whom he remained for two years. The domestic quarrel having been patched up he returned to his father. In 926-27/1519-20 he was deputed by Shāh Bēg to help Djām Firūz, the ruler of Thaffa, whose territory had been invaded by his rival Djām Ṣalāḥ al-Dīn, whom he defeated and killed in battle. On the death of his father in 928/1521 Husayn Shāh was proclaimed the ruler of upper Sind at Naṣrpūr where he was then

81680

Husayn Shāh Arghūn
19 EXLUL 1993

حسان انوشه، دانشنامه ادب فارسی: ادب فارسی در شبه قاره (هند، پاکستان، بنگلادش)، جلد چهارم، تهران ۱۳۸۰. ISAM ۱۳۷۵۹۹

شاه ابوالمعالی

شاه بیگ ارغون

زندگانی ابوالمعالی گذشته، این تصویر به ذهن می‌آید که او امیری دلیر، طماع و ماجراجو بوده است و با این اوصاف درک این معنی که او شعر نیز می‌سروده کمی دور از واقع به نظر می‌رسد؛ اما، شاه ابوالمعالی که در شعر شهیدی / شهری / شهیزی تخلص می‌کرد، اشعاری دارد که با مضمون‌های آشنای زندگانی اش یعنی قتل و غارت و تعقیب و گریز به شدت مغایر است. در تذکرها و تواریخ ابیاتی اندک از او نقل شده است، اما دور نیست که شاعری که این شعرها را سروده است، شعرهای زیادی گفته باشد. نمونه‌ای از شعر او است: «جان من هم صحبت اغیار بودن نیک نیست - جز من بی‌کس به هر یک یار بودن نیک نیست.» □ «اسیر بند فراقه به هر بهانه شدم - ز بس نشانه عشق تو خوانده‌ام هر جا.» □ «هزار گونه غم حاصل است در دل از او - اگر مرا نکشد غم دگر چه حاصل از او.» برخی منابع شاه ابوالمعالی شهیدی کاشغری را در برخی منابع با شاه ابوالمعالی مشهدی یکی انگاشته‌اند.

کومک بایزید فرستاد و ابوالمعالی روی در گریز نهاده عزم کابل کرد، اما در میانه راه به احمد بیگ و سکندریگ برخورد و آن‌ها که در اردوی خود نیز ایمن نبودند به دست سپاهیان خود کشته شدند. وقتی جلال‌الدین اکبر، که در این روزها در آگره سرگرم شکار بود، از این رویداد باخبر شد، جمعی از امرای خود، مثل شاه بداغ‌خان و تاترخان، را به تعقیب ابوالمعالی فرستاده حکم کرد که تا از او آسوده نشد بازنگردند. «اما چون ابوالمعالی دور رفته بود، امرای بعد آن‌که یقین دانستند که به او نمی‌رسند بعد از مدتی معاودت نمودند.» ابوالمعالی چون به نزدیکی‌های کابل رسید، پیغامی برای جو بک / چوچک بیگ فرستاد که با این بیت آغاز می‌شد: «ما بدین در نه پی حشمت و جاه آمده‌ایم - از بد حادثه این جا به پناه آمده‌ایم.» چوچک بیگ، مادر محمدحکیم میرزا، در آن روزها که حکیم میرزا خردسال بود، زمام امور را به دست داشت. او که از ناسازگاری دستوران و کارپردازان خود به ستوه آمده بود، در جواب ابوالمعالی پیغامی فرستاد که با این مصرع آغاز می‌شد: «کرم نما و فرود آ که خانه خانه تست.» چوچک بیگ به گرامی داشت ورود ابوالمعالی «دختر خود و دستوری فرزندش را به ابوالمعالی داد.» وی با این کار در واقع تمام امور را به دست ابوالمعالی سپرد، اما «جمعی که قبل از این، از سلوک ماه چوچک بیگ دل گرفته بودند، مثل شوکون پسر قراچه‌خان و شادمان‌خان و دیگران، در مزاج ابوالمعالی درآمده، خاطر نشان او نمودند که تا بیگم در حیات است، مهمات تو رواج نخواهد یافت.» (طبقات اکبری، ۱۶۸/۲) ابوالمعالی نیز از روی بی‌خردی چوچک بیگم را به قتل رساند و میرزا حکیم را که خردسال بود در سرپرستی خود گرفت. در این میان، جمعی از وفاداران چوچک بیگم به خونخواهی او برخاستند، اما کسی با نام عیدی سرمست او را از توطئه باخبر کرد. ابوالمعالی نیز با جمعی به جنگ با آن‌ها شتافت و سرانجام دشمنانش را از قلعه بیرون راند. یکی از این سرداران که محمدقاسم نام داشت به اسارت ابوالمعالی درآمد، اما به زودی آزاد شد و به بدخشان رفته نزد میرزا سلیمان حاکم آن‌جا خبر برد که چه بر سر چوچک بیگم آمده است. در این میان میرزا حکیم نیز پنهانی به میرزا سلیمان پیغام فرستاد و از او درخواست یاری کرد. میرزا سلیمان به یاری میرزا حکیم شتافت و سرانجام ابوالمعالی را دستگیر کرده، دست‌بسته به میرزا حکیم سپرد. میرزا حکیم نیز ابوالمعالی را در شب هفدهم رمضان سال ۹۷۰ق به قصاص قتل مادرش بر دار کرد. از وقایعی که بر

منابع: تاریخ الفی، ۵۶۰، ۵۹۷، ۶۲۵-۶۲۳، ۶۲۸؛ تاریخ نظم و نثر در ایران، ۶۸۳/۲؛ تذکره همایون و اکبر، ۱۵۰، ۱۶۶، ۱۷۱، ۱۹۰، ۱۹۵-۱۹۶، ۲۷۷-۲۸۴؛ داستان ترکازان هند، ۲۵۱؛ ذخیره الخوانین، ۱۷۹-۱۷۷/۱؛ روز روشن، ۴۵۰-۴۵۱؛ سیر المتأخرین، ۱۷۳-۱۷۴؛ طبقات اکبری، ۱۶۵-۱۶۹؛ مآثر الامراء، ۷۵/۱؛ ۴۷۶، ۱/۳، ۱۸۱، ۱۸۹-۱۹۰، ۲۱۳، ۲۷۰، ۴۶۵؛ مآثر رحیمی، ۱/۱۰-۷۱۸-۷۱۹؛ مخزن الغرائب، ۱/۹۴۴-۹۴۵؛ منتخب‌التواریخ، ۲/۶۳-۶۲؛ ۲۴۸/۳؛ منتخب‌اللباب، ۱/۱۶۳-۱۶۷؛ نگاهی به تاریخ ادب فارسی در هند، ۲۸۴.

شریفی

شاه ارزانی، میر محمد - ارزانی دهلوی

شاه‌الدین قریشی قادری سروری سیالکوتی - محمدشاه‌الدین سیالکوتی

شاه بیگ ارغون (šāh.beyg-e.ar.qun)، شجاع بیگ فرزند امیر شجاع‌الدین ذوالنون فرزند امیر حسن بصری، - ۲۲ شعبان ۹۲۸ق، فرمانروای قندهار و سند. از خاندان مغولی ارغونیان بود. سردودمان این خاندان ارغون‌خان (پسر اباقاخان پسر هلاگوخان پسر تولی‌خان پسر چنگیزخان)، چهارمین ایلخان

حسان انوشه، دانشنامه ادب فارسی: ادب فارسی در شبه قاره (هند، پاکستان، بنگلادش)، جلد چهارم، تهران، ۱۳۸۰، ۱۳۷۵۹۹، ISAM

حسانت العارفين

حسن ارغون

حسانت العارفين (ha.sa.nā.tol.ā.re.fin) / شطیحات، کتابی است به فارسی در شطیحات صوفیه، از محمد داراشکوه (۱۰۲۴ - ۱۰۶۹ق) فرزند شاه جهان گورکانی. وی نگارش این کتاب را در ۱۰۶۲ق آغاز کرده و در ۱۰۶۴ق به پایان رسانده است. داراشکوه در حسانت العارفين سی صد فقره از شطیحات بیش از صد تن از عرفا و شاعران، از جمله بایزید بسطامی، خواجه عبدالله انصاری، فریدالدین شکرگنج، عبدالرحمان جامی و دیگران را یاد کرده است. یکی از ویژگی های این کتاب این است که برخی از مشایخ همروزگار داراشکوه، شطح های خود را به خط خود برای وی نوشته یا داراشکوه از زبان ایشان شنیده و عیناً در این کتاب آورده است. حسانت العارفين همچنین دربردارنده احوال گروهی از عرفا است که در سفینه الاولیا (نوشته همین مؤلف) ترجمه حال ایشان نیامده است. در حقیقت، از این نظر مکمل دو اثر دیگر او، یعنی سفینه الاولیا و سکینه الاولیا است. داراشکوه در نوشتن این کتاب از کتاب هایی مانند احیاء العلوم الدین، اللمع فی تصوف، تذکرة الاولیا، رساله قشیریه، مثنوی معنوی، مرصاد العباد و نفحات الانس استفاده کرده است. حسانت العارفين دومین کتاب در زبان فارسی است که شطیحات عرفای متقدم و متأخر در آن گرد آمده است. کتاب به نثری ساده نوشته شده است و از تکلف و حشو و پیرایه خالی است و گذشته از ارزش ادبی و عرفانی از جهت آشنایی با اندیشه و سیر فکری داراشکوه نیز اثری ارزشمند است. حسانت العارفين در ۱۳۰۹ق / ۱۸۹۲م در ۳۶ صفحه در دهلی چاپ شده است. این کتاب به زبان اردو ترجمه و در ۶۴ صفحه چاپ شده است. حسانت العارفين یک بار دیگر نیز با تصحیح و مقابله چهار نسخه خطی به کوشش سید مخدوم رهین در تهران به چاپ رسیده است (۱۳۵۲ش).

منابع: اردو دائره معارف اسلامیه، ۱۵۴/۹ - ۱۵۵؛ اوپانیشاد، ۲۱۴ - ۲۱۵ - ۲۱۶؛ تاریخ ادبیات مسلمانان پاکستان و هند، ۲۳۱/۲؛ حسانت العارفين، ۳۷-۱۵؛ سکینه الاولیا، ۲۸؛ فهرست کتابهای چاپی فارسی، ۱۷۵۲/۲؛ فهرست مشترک نسخه های خطی فارسی پاکستان، ۱۴۱۱/۳.

عباسی

حسن ارغون (ha.san-e.ar.qun)؛ شاه حسن پسر شاه بیگ، ملقب به امیر شجاع، پسر ذوالنون، ۸۹۶ - ۹۶۲ق، شاعر فارسی گو و فرمانروای سند (۹۲۸ - ۹۶۲ق). وی که نامش در برخی منابع،

گویا به خط شاه حسین آمده است، در رکاب پدرش شاه بیگ / شاهی بیگ در جنگ های او در سند حاضر بود. شاه بیگ ارغون در ابتدا حاکم قندهار بود، ولی زیر فشار بابر گورکانی ناگزیر به ترک آن جا شد. وی سپس دژ شال (کوئته کنونی در بلوچستان) را گرفت و در آن جا رحل اقامت افکند. در اواخر ۹۲۴ق از شال به فتح سند و مرکز آن تته، لوای عزیمت برافراشت. در اوایل ۹۲۶ق سپاه جام فیروز، فرمانروای تته، را بشکست و وی را به پذیرش پیمانی واداشت. دو طرف قرار نهادند نیمی از سند، از آن میان تته، در تصرف جام فیروز بماند و نیم دیگر آن، به تصرف شاه بیگ درآید. شاه بیگ سپس به شال بازگشت، اما دیری نگذشت که سمه ها (همان مردمی که پیش از ارغونیان بر سند فرمان می رانند) و فرمانروایانشان جام لقب داشتند) به سرکردگی جام صلاح الدین به تته تاختند. جام فیروز به ناگزیر از شاه بیگ یاری جست. شاه بیگ پسر بزرگ خود شاه حسن را از شال به سوی تته فرستاد (محرّم ۹۲۷ق) و خود نیز در پی او روانه شد. شاه حسن پس از رسیدن به تته و پیوستن جام فیروز به اردوی وی، به جنگ با جام صلاح الدین روی نهاد. در نبردی که میان دو طرف در گرفت شکست در سپاه جام صلاح الدین افتاد و پسرش هیبت خان به قتل آمد و خود او به گجرات گریخت. شاه حسن حکومت تته را بار دیگر به جام فیروز سپرد و عازم دیدار پدرش شد و در حوالی جایی به نام باغبانان، به دیدار شاه بیگ نایل آمد و همراه او به سیوستان و بهکر رفت. در ۹۲۸ق در رکاب پدرش که عازم فتح گجرات بود، بهکر را ترک گفت، اما چون به موضعی به نام اگهم در نزدیکی نصرپور رسیدند، شاه بیگ درگذشت (۲۲ شعبان ۹۲۸ق). شاه حسن، پس از مرگ پدرش، در نصرپور بر مسند فرمانروایی سست نشست. چون جام فیروز «به خبر فوت شاه بیگ خوش شده، قطع نظر از عزاپرسی، سر از بندگی برتافت، میرزا شاه حسن بر آن آگاه گردیده، اراده استیصالش بست. جام فیروز در ظاهر آن را شنیده، حافظ رشید خوش نویس و قاضی قاضن مفتی رابع هدایا به عذر تقصیر فرستاده، اما در نهمان به تهیه جنگ می پرداخت.» (تحفة الکرّام، ۱۱۴ - ۱۱۵) بنابراین، شاه حسن از نصرپور به تته لشکر کشید. جام فیروز که در خود تاب در ایستادن ندید تته را وا گذاشت و به ولایت کهچ رفت و سپاهی از پنجاه هزار سوار و پیاده بسیج کرد و به سوی تته بازگشت. شاه حسن برای رویارویی با او از تته بیرون آمد. در نبردی که میان آن ها در گرفت نزدیک بیست هزار تن به قتل آمدند و جام فیروز شکست خورد